

Bæredygtige producent-forbruger netværk?

Nedenstående er en præsentation af et relativt nystartet PhD-projekt, som er samfinansieret af Aalborg Universitets Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning og Forskningscenter for Økologisk Jordbrug. Projektet er tilknyttet FØJO II-projektet "Forbrugernes interesse i økologiske fødevarer". Der er igennem projektet endvidere tæt tematisk forbindelse til FØJO II projektet "Økologisk jordbrug i helheden – principper og praksis (OASE)". Projektet udføres af Cand. Agro. Chris Kjeldsen, i perioden december 2001 til maj 2004. For mere detaljeret information eller diskussion af projektets perspektiver, er interesserede meget velkomne til at kontakte forfatteren på email ckj@socsci.auc.dk eller via www.socsci.auc.dk/~ckj

Kritisk fokus på økologisk udvikling

Antallet af økologiske jordbrug samt salget af økologiske produkter på det danske marked har op i gennem 90'erne været i stadig stigning, dog afbrudt af en stagnationsperiode omkring årtusindskiftet. Langt den overvejende del af de økologiske varer bliver solgt gennem supermarkeder. Der er godtnok sket en markant forøgelse af salget via alternative afsætningskanaler, med dette salg udgør stadigvæk en relativt marginal del af markedet. Når man ser tilbage på udviklingen de sidste 10 år¹, kan man umiddelbart ikke mene andet end at økologisk jordbrug har været en stor succes. Man kan dog også lege djævelens advokat og spørge om nu også successen er så entydig? Har den nyere tids udvikling af økologisk jordbrug taget en retning, som man principielt kan forlene sig med i den økologiske bevægelse? Er udviklingen i overensstemmelse med de økologiske principper? Når nu økologisk jordbrug har fået fodfæste på fødevaremarkedet, gør det så rent faktisk en positiv forskel i samfundsmæssigt henseende, set i relation til konventionelt jordbrug?

Uklart principgrundlag

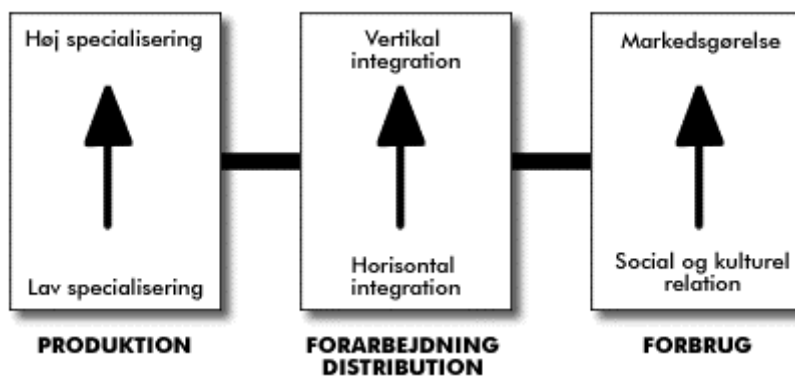
Som defineret i et nyligt debatudspil om det danske økologiske principgrundlag fra FØJO (FØJO, 2000), kan det principielle grundlag for økologisk jordbrug groft sagt inddeles i 3 kategorier: henholdsvis kredsløbsprincippet, forsigtighedsprincippet og nærhedsprincippet. Hvad angår de to førstnævnte principper om recirkulering af næringsstoffer og forsigtighedsprincippet som det bærende princip for valg af teknologianvendelse, kan man sige, at man i en vis grad allerede er godt i gang med at realisere det, idet principperne på bedriftsniveau er veldefinerede og som sådan byder de ikke på de store konceptuelle problemer. Situationen er dog anderledes diffus, set på samfundsniveau, som nærhedsprincippet primært sigter til. Princippet er uklart formuleret i det økologiske principgrundlag, som det er formuleret af Økologisk Landsforening (LØJ, 2000). Det er således ikke nærmere defineret om nærhed skal forstås som fysisk-geografisk nærhed eller som social nærhed mellem forbruger og producent, som ikke nødvendigvis er knyttet til én

¹ Se oversigt på www.pdir.dk/pdf/oko0401r.pdf

bestemt lokalitet. Det mest konkrete der er formuleret er, at man tilstræber en tæt forbindelse mellem land og by og det er derfor med udgangspunkt i de økologiske principper svært at sige at man her anlægger et entydigt fokus med hensyn til realisering af nærhedsprincippet. Det er dog værd at bemærke, at man historisk har set et markant fokus inden for økologisk jordbrug på lokalbaserede fødevarenetværk, hvor den fysisk-geografiske lokalitet er rammen om udviklingen af tætte relationer mellem producenter og forbrugere. Dette er sandt for en række lande, men Danmark er specielt i den forbindelse, idet de økologiske produkter relativt tidligt vandt indpas i supermarkederne og derved blev normen for økologisk afsætning (og forbrug).

Er de økologiske producent-forbruger netværk bæredygtige?

I kraft af at langt den overvejende del af de økologiske produkter bliver solgt gennem supermarkeder, må man umiddelbart konkludere, at økologisk jordbrug ikke synes at være særligt "nært", socialt set i hvert fald. Det gør sig også gældende i produktions- og forarbejdningsleddet, hvor udviklingen er præget af specialisering og centralisering. Økologisk jordbrug synes at bevæge sig hen i mod en struktur, som er velkendt fra konventionelt jordbrug. Som nedenstående figur illustrerer, så bevæger man sig som helhed mod toppen af spektret inden for såvel produktion, forarbejdning og distribution samt forbrug.

Figur 1 : Udviklingsprocesser i producent-forbruger netværk

Da de økologiske principper har et uspecifikt fokus med hensyn til nærhedsprincippet, kan man ikke her finde fingerpeg om, i hvilken grad denne udvikling er god eller dårlig. Det er derfor nødvendigt at gå andre steder hen for at få begrebsmæssig afklaring. Det kan man til gengæld finde i rigt mål i litteraturen relateret til bæredygtig udvikling. En meget udbredt antagelse er her, at lokalisering af udviklingsprocesser er en væsentligt element i realiseringen af bæredygtig udvikling. Derfor vægtes et aktivt deltagende lokalsamfund højt som en væsentlig forudsætning for at rodfæste bæredygtig udvikling i den lokale livsverden. Supermarkedsafsætning via et centraliseret distributionsnetværk indebærer en konsekvent afkobling i forhold til både lokaliteten og lokalsamfundet. Fortalerne for lokalbaseret bæredygtig udvikling vil derfor typisk sige, at sådanne netværk er mindre bæredygtige. I stedet vil man fremhæve alternative netværk med en mindre

grad af skala og specialisering som værende bæredygtige producent-forbrugernetværk (Hansson & Wackernagel, 1999; Jarosz, 2000). Perspektivet på lokalsamfundet er i henhold til denne teori, er at det bæredygtige lokalsamfund både med hensyn til sociale og bio-fysiske processer ideelt set bør være rumligt sammenfaldende. Det er med basis i denne antagelse, at man bør interessere sig for "nye" producent-forbruger netværk og hvilke svar eksempler på disse måtte have på problematikken omkring at realisere nærhed og en i bredere forstand bæredygtig udvikling.

Nye modeller for bæredygtighed?

Et væsentlig spørgsmål er dog, om nu også denne begrebsmæssige model for et fysisk og geografisk veldefineret lokalsamfund nu også er det eneste vej til bæredygtig udvikling. Det synes nemlig i høj grad at være udtryk for én bestemt tolkning af bæredygtighedsbegrebet, ud af mange mulige. Den ovennævnte synes for eksempel at være præget af en præmoderne tænkning omkring sammenhængen mellem menneske og natur. Et af de markante udviklingstræk ved de senmoderne samfund, deriblandt Danmark, er ellers den konsekvente afkobling af processer som produktion og forbrug fra lokaliteten. Det har umiddelbart den konsekvens for nærhed, at den i højere grad er en størrelse som skal kommunikeres eller konstrueres, fremfor at være af konkret, stedbunden art. Et centralt spørgsmål i projektet er derfor, hvordan man kan realisere bæredygtig udvikling i et senmoderne samfund, hvor også økologisk jordbrug for størstedelens vedkommende er afkoblet fra lokaliteten. Fokus i projektet vil derfor spænde over økologiske producent-forbruger netværk som er "gamle", i den forstand at de er tæt knyttet til lokaliteten, samt "nye", i den forstand at de ikke i samme grad relaterer sig til lokaliteten.

Projektets udførelse

Det empiriske grundlag for projektet udgøres af casestudier af økologiske producent-forbruger netværk, som indbyrdes er forskellige med hensyn til strukturen af produktions-, forarbejdnings- og forbrugsleddet. Såvel netværkenes bio-fysiske som sociale kendetegn vil blive inddraget og holdt op mod hinanden som basis for den mere teoretiske diskussion om deres grad af bæredygtighed. Projektet udføres i 3 faser, hvor den første del sigter mod generering af hypoteser ved at udføre pilotstudier af de udvalgte netværk. Anden fase af projektet sigter mod at teste hypoteserne fra fase 1, som skal resultere i mere detaljerede modeller for netværkenes bio-fysiske og sociale funktion. Tredje fase af projektet består i en videre teoretisk behandling af resultaterne fra casestudierne. PhD-projektet har overordnet som sigte at afklare grundlaget for en mere målrettet anvendelse af de økologiske principper angående social bæredygtighed, herunder nærhed. Projektet skulle således gerne både være strategiske relevant for markedsaktører i den økologiske sektor, samt relevant i en bredere samfundsmæssig kontekst om bæredygtig udvikling.

Cand. Agro. Chris Kjeldsen
Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning
Aalborg Universitet
Email: ckj@socsci.auc.dk

URL: www.socsci.auc.dk/~ckj

FØJO (2000). Principper for økologisk jordbrug. Notat udarbejdet til FØJO's brugerudvalg. Forskningscenter for Økologisk Jordbrug, Tjele.

<http://www.foejo.dk/debat/princi.pdf>

Hansson, C. B. & M. Wackernagel (1999). Rediscovering place and accounting space: how to re-embed the human economy. *Ecological Economics* 29(2): 203-213.

Jarosz, L. (2000). Understanding agri-food networks as social relations. *Agriculture and Human Values* 17(3): 279-283.

LØJ (2000). Avlsgrundlag og forskelsregler for økologisk jordbrug. Århus, Økologiens Hus, Landsforeningen Økologisk Jordbrug: 12.